

podarit přímo anebo jejichž držitelé se poddali se svými alodními statečky pánům z Lipé v léno.

Jaké byly manské povinnosti maršálových lenníků, není nám podrobně známo, přestože se zachovalo ze 14. a 15. stol. několik listin, jimiž byla léna některým manům udělena,³⁴⁾ a ještě mnohem více listin, jimiž byly manské statky propuštěny dosavadním držitelům v alod³⁵⁾, zvláště v době zániku manského zřízení maršálkova v 1/2, 16. stol.³⁶⁾ Avšak v žádné z těchto listin nejsou tyto povinnosti šíře vytčeny; manové se zavazovali k manské povinnosti a poslušnosti podle platného manského zřízení maršálkova anebo byli z ní vyvazováni. Tyto listiny jsou svou formulací dost stereotypní, ať už se dotýkají udělení léna, práva spolků, vkladů věna, ať propuštění z lenního závazku. Invokace je ovšem různá; v intitulaci vystupuje vždy jen ten člen rodu pánů z Lipé, který byl tehdy maršálkem. Inskripce a publikace jsou vždy všeobecné. Zcela stereotypní je však arenga i narrace — manství nebo milost na nějakou transakci na manském statku se uděluje jako odměna za věrné služby. V intervenci a v petici listin, jakož i mezi svědky jsou uváděni opět ohromnou většinou manové, z nich pak na prvním místě vždy hofrychtě, byl-li přítomen. Šlechtici, kteří byli přítomni zhotovení listiny a nebyli sami maršálovými many, přivěšovali pečeti zpravidla před hofrychtěm. Dispositive i pertinenciální formule jsou stylisovány způsobem obvyklým ve 14. až 16. stol. Také sankce i korroborace je stereotypní, ať jde o listiny latinské, německé nebo české. Velkou většinou byly tyto listiny vydány na krumlovském zámku (viz přílohy).

Povinnosti maršálových manů byly, pokud lze zjistit, v první řadě vojenské, dále pak spoluúčast na jízdách do Prahy, hlavně při korunovaci českého krále, při které připadala nejvyššímu maršálkovi zejména v 15. stol. význačná úloha³⁷⁾. Vojenská služba manů při polním tažení byla ovšem jízdni, jak máme výslovně uvedeno r. 1339. A že se manové maršálkovi vojenských podniků účastnili, o tom máme ze 14. a 15. stol. dosti dokladů. Nebyly to podniky vždy čestné, a to nejen v době Jindřicha I. z Lipé. Tak na př. rozmršek mezi markrabaty Joštem a Prokopem na rozhraní 14. a 15. stol. se účastnil jako bojovník maršálovův man Prokop Šenkvicar z Palekovic.³⁸⁾ Pertolt z Lipé účastnil se se svými many čile bojů po boku husitů, činil loupeživé vpády do Rakous a octl se dokonce v zajetí kounického probošta, odkud s povolením krále Zikmunda a jeho zetě vévody Albrechta propuštěn s podmínkou, že se za to nebude kounickému klášteřu mstit³⁹⁾. Také ve 40. a 50. letech 15. stol. hájili páni z Lipé a jejich manové zájmy strany husitské, později Hynka Ptáčka z Pirkštejna

a nakonec zájmy poděbradské⁴⁰⁾. Při tom za neklidných poměrů na jižní Moravě se neostýchali účastnit se loupeživých vpádů do Rakous a na zboží svých protivníků na jižní Moravě. Nebyly to však jen zisky, které si odtud odnášeli; avšak páni z Lipé se svých manů, kteří se těchto podniků účastnili a upadli do neštěstí, rázně ujali, jako na př. r. 1434 Prokopa Rechmberka z Zeletic⁴¹⁾. Pertoltův syn Jindřich (VIII.) z Lipé se za pozdějších bojů dostal do otevřeného nepřátelství s pány z Liechtenšteina, avšak obléhání jejich hradu Drnholce se nezdařilo. Nakonec utrpěl Jindřich z Lipé i se svými stoupenci a many r. 1458 u Hostěradic porážku a někteří z nich upadli do zajetí, jako Hynek Suchý Čert, Vajtmilnar (patrně některý člen tohoto rodu na manském statku v Řeznovicích), Václav Rechmberk a j.⁴²⁾ R. 1459 bylo sice dosaženo narovnání, ale teprve po pěti letech dostal Rechmberk, jenž byl asi příčinou sporu, náhradu škody 1000 zl.⁴³⁾ Také za války česko-uherské účastnili se maršálkovi manové, jako Ludvík z Tavřkovic na Přeskačích a Zikmund Vadecký z Mírova, rozličných bojů.⁴⁴⁾ S tím souvisí zřejmě zpustnutí některých maršálových lén, jako Palekovic, Plumlůvek, Hroznova, Vlčího Keře, Petrovic a Tupanova.

(Pokračování.)

DROBNÉ ČLÁNKY.

Jarmila Janošková:

Nejstarší kronika města Hranic.

R. 1727 zabýval se Dismas Josef Ignác, rytíř Hoffer, písař práva menšího, úmyslem sepsati moravskou historii. Proto vyzval ještě toho roku městské rady, aby mu zaslaly výpisy z městských kronik, pamětních knih a zprávy od starých hodnověrných lidí, jichž by mohl užití k svému dílu. Mezi městy a městečky, která vyzvě Hofferově vyhověla, byly také Hranice. Elaborát je psán německy a originál je uložen v archivu města Brna v Mitrovského sbírce, oddělení Hofferian. Tato zpráva, kterou lze nazvat nejstarší kronikou města Hranic, je sice zajímavá, ale některé údaje v ní nutno brát s rezervou.

×

Tom. Pešina z Čechorodu¹⁾ napsal v díle Mars Moravicus²⁾ v pojednání o olomouckém kraji na 65. stránce o městě Hranicích: Hranice byly založeny kolem r. 1291 Chválkem³⁾, opatem kláštera hradištského. Město je však jistě starší a zakladatelem byl nepochybně někdo jiný než již uvedený opat Chválek. Podle listiny vydané r. 1250 Václavem⁴⁾,

králem českým, opatu Robertovi⁶⁾ a klášteru Hradišku a podle obsahu této listiny, vydaného tiskem r. 1716 v Brně, byl tehdy mezi jmenovaným klášterem a královským městem Olomoucí spor o mlíčovské právo⁷⁾. Listina je uvedena pod číslem 24 v příloze: Ustanovujeme, aby ve všech městech Kninických, Svitavách, městě Hranicích, Střelné, i na vesnicích starých a nově vysazených byla plnou měrou platná tato práva: právo trhů, jakož i právo svobody, a toto právo aby bylo prováděno nyní i v budoucnu, jak je to ve všech městech a vesnicích, patřících k našemu panství⁷⁾. — Toto královské privilegium⁸⁾ je datováno r. 1251 a již tam jsou Hranice uvedeny mezi městy. Tedy nemohly být založeny až Chválkem, opatem hradištským, protože uvedeně privilegium je o 41 let starší. Je opsáno z originálu královských zemských desek, které zajiště požívají více víry než soukromý historik. Co se týká již zmíněného Chvála, opata hradištského, který prý založil r. 1291 Hranice, Pěšina se odvolával na Kristiána Hirschmentzla⁹⁾, předního moravského historika, řeholníka velehradského kláštera. Odvolává se na jeho historickou relaci o opatech kláštera Hradiska, v které píše, že Heřman¹⁰⁾, čtvrtý opat kláštera Hradiska, získal v době svého úřadování od r. 1202 do r. 1216 klášteru město Hranice s příslušnými vesnicemi, lesy a pastvinami. Opat Chválek město zastavil světským pánům. Teprve Beneš¹¹⁾, také opat jmenovaného kláštera, teprve r. 1395 město Hranice vykoupil ve prospěch kláštera zpět. Za Václava¹²⁾, 25. opata, byly Hranice spolu s městem Kyjovem násilně klášteru odňaty husitskými kacíři spolu s mnoha jinými statky¹³⁾. V téměř roce kacířští měšťané olomoučtí pod vedením jistého zemského podkomořího Viléma Oblera¹⁴⁾ a pod vedením nejvyššího vojevůdce rakouského vévody Albrechta¹⁵⁾ rozbořili během 14 dnů celý klášter Hradiško a srovnali jej se zemí. Po tomto neštěstí následovala ztráta již uvedených měst Hranic, Kyjova a jiných. Město Hranice obdržel Vilém Obler.

Abraham Hossmann¹⁶⁾ ve svém díle »O původu a vystavění moravských měst, klášterů a zámků« píše, že když Poláci pod vedením knížete Měška¹⁷⁾ vpadli r. 994 násilně na Moravu, nenapadli jen dnešní Horní Slezsko, nýbrž i celé Opavsko, ba donutili dokonce k vydání i město Olomouc. Ale Boleslav¹⁸⁾, kníže český, poslal na pomoc ohrožené Moravě udatného bojovníka Krasotu Suchoradského¹⁹⁾. Ten s mnoha tisíci svého vojska a za pomoci Moravanů napadl Poláky, kteří tábořili pod Helfštýnem, pevným hradem moravským, a zahnal je až za moravské hranice, kde je porazil. Je domněnka, že tam, kde byli Poláci poraženi, vytvořili své hranice s Moravou a na tom místě že byly r. 995 vystavěny Hranice²⁰⁾. Město podrželo toto jméno Hranice jen v řeči české. Německy se nazývají Weisskirchen. Jméno to vzniklo od těch, kteří se za panování Ferdinanda I.²¹⁾ usadili na Moravě a nebyli znalí češtiny. Tito přistěhovalci přejmenovávali stará města a místa německými názvy, které však nijak nesouvisely se starými českými jmény. Máme o tom posud dosti dokladů. Tak na příklad Slavkov byl přejmenován na Austerlitz, Břeclav na Lundenburg, Hustopeče na Auspitz, Zábřeh na Hohenstadt²²⁾.

Tomáš Jordan z Klausenburku²³⁾ ve svém pojednání o léčivých vodách moravských se zmiňuje na stránce 204 a následující o mnoha

podivných a pozoruhodných věcech v městě Hranicích. Nedaleko města jsou lázně. Proti lázním na druhé straně řeky Bečvy je strmý kopec a na jeho vrcholu je velká díra, která sahá až k úrovni kopce. Nepodobá se ani jeskyni, ani propasti, končí jezerem, naplněným smrdutou zelenou vodou. Bylo zvykem házetí k smrti odsouzené zločince do jezera. Našli se odvážní mladíci, kteří se dali spustit do propasti. Chtěli vyzkoumat hloubku jezera, ale vlastní silou se nikdo na dno jezera nedostal. Lázně patřily k předměstí Hranic a užívalo se jich přiležitostně ke koupání. Kyselka, která tam pramení, obsahuje mnoho solí a jiných nerostných látek. Více se o tom zmiňuje Tomáš Jordan z Klausenburku.

Nedaleko lázní je ve skále úzký prostor, z kterého stále vystupují jedovaté výpary. Letí-li kolem tohoto jedovatými výpary naplněného prostoru pták, spadne mrtev dolů. Také na lidi výpary působí, dostanou závrať a špatně se jim dýchá. Lázně dal otevřít a k potřebě upravit Jan Kropáč z Nevědomí, hranická vrchnost r. 1571²⁴⁾. V 5. svazku Theatri Europaei²⁵⁾ na straně 938 je zmínka o tom, že roku 1645 byly Hranice téměř bez boje dobyty generálem Koenigsmarkem. Byla také dobyta četná jiná města, jako Lipník, Jablunkov, Krnov, Těšín a Brunštal. R. 1646 odňali císařští Švédům města Hranice a Lipník.

Město Hranice leží na řece Bečvě; je to malé, ale pěkně položené hrazené město. Náleží knížecímu rodu Dietrichštejnů. Od Olomouce je vzdáleno 4 míle, od Lipníka 1 míli cesty. Městem vede zemská silnice z Krakova do Vídně.

Poznámky:

1. Tomáš Pěšina z Cechorodu (1629—1680), vlastenecký spisovatel moravský. — 2. Mars Moravicus, dílo Pešinovo, pojednává o válečných příbězích na Moravě. I. díl (do 1536) byl vydán Jirečkem, druhý díl je v rukopise v býv. Zemském archivu v Brně. — 3. Chválek, 11. opat premonstrátského kláštera Hradiska (1290—1299). — 4. Václav I., král český, 1230—1253. — 5. Robert, opat (1243—1267). — 6. Otiišena v CDM III. — 7. Nešpor. Dějiny Olomouce, str. 18. — 8. Privilegium otiišeno v CDM IV, 302. — 9. Kristian Hirsmancl, mnich velehradský, později probošt, známý nekritickým vyprávěním o starém Velehradě a o Velkomoravské Hl. — 10. Heřman, opat, 1212—1216. — 11. Beneš, opat, 1395—1412; byl z rodu pánů z Kravaň. — 12. Václav Hřivnáč, opat, 1412—33. — 13. Zmocnil se jich Jan z Cimburka. — 14. Vilém Obler, zřejmě vybájená osoba. — 15. Albrecht, markrabě moravský, později král český, 1436—39. — 16. Abraham Hossmann, nekritický dvorní historik Rudolfa II. Různými bajkami zpestřoval za bohatou odměnu dějiny měst. — 17. Mečislav, první historický polský kníže, kolem r. 990. — 18. Boleslav II., český kníže, 967—99. — 19. Krasota Suchoradský, vymyšlená osoba. — 20. Hranice — název posledního osídleného místa před pohraničním hvozdem. — 21. Ferdinand I., král český, 1526—64. — 22. Jména měst nepocházejí z této doby, nýbrž z doby německé kolonizace v 15. století. — 23. Zemský lékař moravský sedmihradského původu. — 24. Jan Kropáč z Nevědomí, majitel panství hranického I. 1573—72. — 25. Theatrum Europaeum, současná kronika doby slovem i obrazem.

Al. Gregor:

O původu jména Olomouc.

Původem jména Olomouc se mnoho zabývali jak dějepisci, tak i jazykovědci. Bylo vysloveno několik domněnek, jak asi toto slovo vzniklo, ale všechny dosavadní výklady nebyly přijaty s obecným souhlasem. S velkou pravděpodobností, ba skoro s jistotou lze usoudit jen to, že jméno Olomouc je utvořeno od nějakého osobního jména Olomut,